

Négy jogtörténeti konferencia margójára

Ebben az évben összesen négy konferenciát rendeztek Magyarországon a Hármaskönyv születésének ötszázadik évfordulója alkalmából. A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem által szervezett konferencia nyitotta meg az előadássorozatot.² Erre a konferenciára 2014. március 25-26-án került sor. Ezután 2014. november 5-én az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara rendezett 500 éves a Hármaskönyv címmel konferenciát, majd 2014. november 19-én 500 éves Werbőczy Hármaskönyve címmel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán rendeztek konferenciát. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Magyar Jogtörténeti Tanszéke és Európai Jogtörténeti Tanszéke pedig 2014. november 27-28-án rendezett konferenciát a szegedi egyetem jogtörténész professzorainak tiszteletére, Bónis György születésének századik, Both Ödön születésének kilencvenedik évfordulója alkalmából, amelyen Werbőczy munkájáról is számos előadás elhangzott.

Nem feladatomban a konferenciákon elhangzott egyes előadások ismertetése. Ezt részben már megírtam a Jogtudományi Közlemben és másutt, részben mások is meg fogják tenni. E konferenciák, nemkülömben az ötszáz éves évforduló azonban alkalmat ad arra, hogy néhány reflexióval gazdagítsam az olvasót.

A kerek történelmi évfordulók alkalmával megélemben az érdeklődés az ünnepelelt mű, személy, téma iránt. Külömben akkor feltűnő ez a megélemben, ha olyan témakörökről van szó, amelyeket a korábbi évtizedekben elhanyagoltak, vagy akár tiltottak. A középkori jogtörténet ilyen tudományterületnek számít, hiszen az elmúlt kommunista rendszer idején a középkori jogtörténetet megszüntetendő kutatási területként kezelték, az egyetemi oktatásban és kutatásban igyekeztek visszazorítani, a 19-20. századi jogtörténettel helyettesíteni. Most, amikor arra került a sor, hogy szakértelemmel mondjunk valami újat a Tripartitumról, azt vesszük észre, hogy nincsenek már ezzel foglalkozó szakembereink. Az elmúlt rendszer tehát jól dolgozott!

A külföldhöz képest a különbség nyilvánvaló, Németországban, Ausztriában, Olaszországban, Hollandiában továbbra is jelentős a jogi karokon a középkori jogtörténettel foglalkozók száma. Az, hogy Magyarországon a jogi karokon a középkori jogtörténet kutatása (külömben az ország első, alapítása óta folyamatosan működő jogi karán) megszűnt, nem a korszerűség, a modernség, vagy a Nyugathoz való felzárkozás jele. Sőt! Éppen ellenkezőleg, azt példázza, hogy a magyar egyetemek e tekintetben is jelentős hátrányban vannak, nem képesek a nemzetközi tudományos diskurzusbba bekapcsolódni e téren sem.

A középkori jogtörténettel foglalkozó jogtörténészek hiányát a különböző konferenciák rendezői történészek, levéltárosok és a hatályos joggal foglalkozó gyakorlati és elméleti szakemberek bevonásával próbálták meg pótolni. Dícséretes dolog a különböző tudományszakok együttműködése, az interdiszciplinaritás, de ha azt kell magyarázni egy történész kollégának, hogy a Tripartitum nem kodifikáció, akkor az ember lelkesedése némiképp alábbhagy.

A középkori jogtörténetet sokan hajlandók úgy tekinteni, hogy az nem szakma, ahhoz bárki bárhogyan hozzászólhat. Latinul nem feltétlenül kell tudni, mert hát a Hármaskönyv tulajdonképpen le van fordítva magyarra, nem kell ismerni a nemzetközi szakirodalmat, mert hát a Hármaskönyv magyar és nem nemzetközi, nem kell levéltári kutatásokat végezni, mert az felesleges, stb. Ennek az igénytelen attitűdnek aztán megvan az az eredménye, különféle téves mítoszok alakulnak ki, és meghatározzák a tudományos közvélekedést is.

¹ egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék

² A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv ötszáz esztendő múltán. Szerkesztette Máthé Gábor. Budapest 2014, 212-242. (Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ISBN 9786155344572)

Ezek egyike a Magyarországon széleskörűen elterjedt vélekedés a római jog „receptiójáról” vagy továbbéléséről. E mítosz szerint a középkori jog tulajdonképpen nem más, mint a római jog „továbbélése”, és ha ezen a gondolatmeneten tovább haladunk, akkor az új magyar Polgári Törvénykönyv sem más, mint a római jog továbbélése, sőt az azerbajdzsáni jog sem más, mint a római jog továbbélése.

Szerencsére e négy konferencián már nem hallottunk olyan előadást, amely a római jog és Werbőczy viszonyát tárgyalta volna. Az ókori római jog Jusztiniánusz császár itáliai uralmának bukásával megszűnt hatályos jog lenni, egy évszázaddal később pedig a jogtudományi oktatás, sőt maga a jogtudomány is megszűnt Nyugat-Európában. A középkorban a 11. századtól egy új jogrendszer jött létre, aminek két része volt: a *ius commune* és a *ius proprium*. A kettőt együtt alkalmazták. Szokás úgy mondani, hogy a *ius commune* szubszidiárius hatállyal rendelkezett, de a gyakorlati helyzet ennél lényegesen bonyolultabb.

A római jog és a *ius commune* nem ugyanaz, mint ahogyan a magyar polgári jog és a római jog sem ugyanaz, még akkor sem, ha vannak olyan mondatok a Ptk.-ban, amelyet már több ezer évvel ezelőtt megfogalmaztak.

Nem közömbös, hogy Werbőczy mit gondolt erről a közös európai jogról, a *ius communéról*. Nem érdektelen, hogy az európai jognak és a magyar jognak milyen viszonya volt akkoriban. Biztosan nem igaz az a másik mítosz sem, amely szerint a Hármaskönyv az ősi magyar jog írásos lejegyzése, kodifikációja. A magyar jogot ugyanis a honfoglaláskor nem jegyezték le. Amit írásba foglaltak, az az európai *ius commune* hatására alakult ki, annak fogalmait használja, és latin nyelvű, mint ahogyan a Tripartitumot is latinul, a középkori Európa jogi és közigazgatási nyelvén írta Werbőczy. Nem beszélhetünk arról, hogy Werbőczy Hármaskönyvét zárt rendszerként lehetett volna alkalmazni. Werbőczynek ilyen szándéka sohasem volt, számára teljesen természetes volt az akkori szokás szerint, hogy a Tripartitum alkalmazásához a *ius commune*t is fel kell használni.

Hatályos joggal foglalkozó szakembereink ezt valahogy nehezen tudják elképzelni, és erőnek erejével keresik a Tripartitumban a továbbélő jogintézményeket anélkül, hogy az akkori jogalkalmazás sajátosságait figyelembe vennék. Aligha lehet beszélni a Tripartitum szerződési rendszeréről, vagy a zálogbirtokról úgy, ahogyan ezt egy mai jogász teszi, aki kinyitja a Polgári Törvénykönyvet, és abból indul ki. Mai jogintézmények, a mai jogalkalmazás, vagy a kodifikáció fogalmának a visszavetítése különösen problematikus.

A magánjogi jogintézmények gyakorlati alkalmazása nem volt lehetséges a *ius commune* segítségével nélkül, ahogyan ezt a Werbőczy után néhány évtizeddel keletkezett pozsonyi formuláskönyv is bizonyítja, ahol a szerző a Tripartitum magánjogi intézményeit úgy alkalmazza, hogy szubszidiáriusan figyelembe veszi a *ius commune* szabályait is.

A közjogtörténet vonatkozásában egy másik veszély fenyegeti a hatályos jogászokat, nevezetesen a történeti alkotmány hatályos jogi alkalmazása, illetve ennek visszavetítése a Tripartitumra. Az Alaptörvény is történeti alkotmányról beszél, méghozzá három helyen: kétszer a Nemzeti hitvallásban és egyszer az Alapvetésben. A preambulum szerint „tiszteltben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

Az, hogy a Tripartitum a magyar történeti alkotmány része, kétségtelen, de az már egy más kérdés, hogy ebből mi az, ami a mai alkotmányjog részét is képezi. Az Alkotmánybíróság szerint ennek eldöntése az Alkotmánybíróság feladata. Minthogy azonban a Tripartitum egy középkori jogtörténeti forrás, azt tudományosan, szakszerűen magyarázni csak a középkori jogtörténettel foglalkozók lehetnek képesek, mert ahhoz szaktudás szükséges. Úgy tűnik, hogy a történeti alkotmány mára divatosá vált témájában sajnos egy dologra nincsen szükség: a történeti hűségre, aminek alapja a történeti szakszerűség, a források ismerete és elemzése és az objektivitás.

A konferenciák kapcsán még egy gondolatot kell kiemelnem. Sajnos a konferenciákra erősen rányomta bélyegét a belterjesség. A szegedi konferencia kivételével a többi egyetemeknek egyetlen egy külföldi előadót sem sikerült meghívni. Pedig nem lenne érdektelen külföldi jogtörténészek véleményét is meghallgatni a Tripartitumról. Jó lenne, ha külföldi jogtörténészek is foglalkoznának a magyar jog e jelentős jogforrásával. Az a tény, hogy nem sikerült külföldi előadókat felkérniük

arra utal, hogy a magyar jogtörténet helyzete nem rózsás: pénztelenség és elmaradottság jellemzi.

A Szegedi Tudományegyetem konferenciája e tekintetben is kiemelkedő és példaértékű volt. Hat német jogtörténészt hívtak meg a szervezők (Balogh Elemér és Homoki Nagy Mária professzorok, akiknek külön köszönetemet fejezem ki), és ez a külföldi részvétel nem csekélység ahhoz képest, hogy még a Magyar Tudományos Akadémián szervezett ülésre sem kapott meghívást egyetlen külföldi sem. Elemi érdekünk, hogy a magyar tudományos eredményeket a külföldi jogtudomány is megismerje, itt még van tennivalónk. Jó lenne, ha külföldi kollégáink nagyobb számban vállalkoznának arra, hogy egy-egy cikkük tárgyául a Tripartitumot válasszák.

Össességében véve a négy konferencia megrendezését nagy sikernek tartom. Nemcsak abból az aspektusból, hogy megünnepeltük a Tripartitum születésének ötszázadik évfordulóját, hanem abból is, hogy rávilágított ez a téma a középkori jogtörténet fontosságára is. Persze vannak még teendőink. Az elkészült köteteket kézbevéve, bizonyára örömmel gondolunk majd vissza a konferenciák pillanataira. Köszönet a szervezőknek, a résztvevő kollégáknak, a konferenciakötetek szerkesztőinek!